

ב. (ג) אף על פי שלא נזכר במצות עשה זו ענין התשובה אלא הוידוי, מכל מקום הרי הוא דבר הלמד מעצמו אשר כוונת הציווי היא על התשובה, כי אם אין תשובה – וידוי זאת מה היא? הרי אין לך עזות ומרד גדול יותר מזה. אלא הכונה היא התשובה. אם כן למה לא ציותה התורה בפירוש על התשובה? (ד) אלא

מנחת עני

(ג) אף על פי. הסעיף כולו הוא דברי עלמין. (ד) אלא שהתורה. כלומר, שהתורה ניתנה בזה העולם לגופי בני האדם ולא להנפשות לבד, לפיכך כל מה שהוא רק באפשרי להטיל ענין הניווט על הגוף בענין שיש בו מעשה, הרי היותר נאות לדרך התורה לנות בדרך שיש בה מעשה. ואם אי אפשר במעשה ממך, הרי היא מלווה במעשה קטן, כמו באמירה שאינה מעשה ממך. ולפיכך ציותה התורה כאן מלת התשובה על הגוף והוא הוידוי בפה.

ועוד יש ענין גדול בזה, אשר באמת אפילו ענין וידוי הפה לבד הוא רב וגדול למאד. והוא, כי כבר ימלא איש אשר המים הזידונים עברו ראשו וגברה התאוה עליו למאד והסמן לבדו, ואי אפשר לו בשום ענין לשבור את לבדו הרע להתחרט בלב שלם על פשעיו אשר פשע נגד ה', כי כבר לבדו אכן לו ואין דרך להטותה בשום פנים. הרי דיברה התורה כנגד יצר הרע (עי' רש"י דברים ב יא), כי אל רחום ה' אשר לרב טובו וחסדו אין קץ ותכלה וסוף, ורואה לבד ידח ממנו נדח (ע"פ שמואל ב יד יד), ולכן צויה עליו במלות עשה להתוודות על חטאתו אשר עשה. כלומר הגם אשר אין לו שלטון וממשלה על חוזה כובד לבדו להטותה באמת, על כל פנים עם כל זה. כאשר יעבור על נפשו רוח טהרה מה, תיכף יעשה את אשר ביכלתו לעשות, והוא לכוף את גופו ורוח אמרי פיו להתוודות על חטאיו לפני ה'. ובזה אשר התחיל בשום ענין מה לכוף ולהתיר כח יצרו הרע על כל פנים לתשובת הפה, וגם לקיים רצונו יתברך אשר צונו על ככה, הרי אף אם אין לבדו שלם עמו, מכל מקום הרי כבר נקודת רצונו האמיתי היא לתשובה, אלא דאריה הוא דרביע עליה (לשון

מנחת עני

חז"ל עירובין ע"ב ועוד), אשר אי אפשר לו לשבור את לב האבן החזק, והרי הוא כמו אנוס מן חוזק כובד לבבו, אבל באמת אמיתת רלונו היא לתשובה. והרי זאת וידוי פה כבר היא תשובה בפה וברלון, ולכן אף הוידוי לבד לתשובה יתשב.

וזוה הוא ממך על דרך שכתב רבינו הגדול הרמב"ם סוף פרק ב מהלכות גירושין (הלכה ב), על מה שאמרו החכמים סוף פ"ה דערכין (כ"א א): **וכן בגיטי נשים כופין אותו עד שיאמר רוצה אני**. ולכאורה היא פליאה נשגבה, סוף כל סוף הרי גט באונס הגט בטל. וכתב הרמב"ם שם וז"ל (בבבא שנינויים): ולמה לא בטל גט זה שהרי הוא אנוס [וכו'], והוא שאין אומרים אנוס אלא למי שנלחץ ונדחק לעשות דבר שאינו מחוייב בו מן התורה [לעשותו], כגון מי שהוכה עד שמכר או עד שנתן. אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה או לעשות עבירה והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו או עד שנתרחק מדבר שאסור לעשותו, אין זה אנוס ממנו אלא הוא אנוס עצמו בדעתו הרעה (כלומר, הרי אין זה אנוס לקיים רצון הבורא, כי באמת כיון שהוא רוצה להיות יהודי הרי נקודת אמיתת רלונו לקיים רצון הבורא, אלא אדרבה, שהוא אנוס מן דעתו הרעה ותוקף יצרו הגדול שלא לקיים), לפיכך זה שאינו רוצה לגרש, מאחר שהוא רוצה להיות מישראל ורוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות ומיאלו הרע שתקפו, וכיון שהוכה עד שתשק יצרו ואמר רוצה אני, כבר גרש לרלונו. עד כאן לשון רבינו שם. ובא וראה עומק חכמת לשונם הזהב שאמרו **כופין אותו עד שיאמר רוצה אני**, ולא אמרו סתם **כופין אותו על הדבר**, כי כבר יכול להיות כפייה להחזיק בידו על כרחו ולעשות עס ידו מה שרוצים, והרי אין כאן שום התחלת רצון אף בענין מה, אבל באמירה לא יצויר כפייה. וכיון שאומר רוצה אני הרי כבר יש כאן התחלת רצון מה. ואם שלבבו כל עמו כלל, מכל מקום הרי אף נקודת רלונו האמיתי להיות מישראל, והרי תחילתו וסופו ברלון, והרי זה נחשב לרלונו. בינה זאת.

ובמש על זה הדרך היא ענין שאמרנו בוידוי הפה, וזו היא גודל חכמת אמרם זה (עיין תענית טו א): **אדם שיש בו עבירה ומתוודה ואינו חוזר בו למה הוא דומה לטובל וסרץ בידו, ע"כ**. ולכאורה דבריהם תמוהים מאד, האיד שייך לומר לטובל, כיון שתוקף שרירות לבבו הרע עודנו מחזיק בטומאתו ואינו מתחרט על תאותו הרע שעשה, וכי וידוי כזאת היא טבילה? אדרבה, היא חליפות ועזות. אבל באמת הדבר אינו כן, אלא כמו שבארנו. והוא בזה שהתעורר לבבו על נקודה קטנה להתודות לפני ה' לאמר חטאתי עויתי פשעתי נגד רונך, ואף שהיא בפה לבד ותוקף לבבו הרע כל עמו כלל לשום חרטה, מכל מקום כבר יש כאן נקודת רצון בענין מה. וגם באמת נקודת רלונו האמיתי להיות מישראל

מנחת עני

ולעשות רצון ה', כי אם תוקף תאותו הוא דאנסי ליה, ולפיכך גם זאת נחשב לתשובה ממקד וכנ"ל.

ועוד יס לנו ראייה גדולה ועלומה על זה, והוא במה שנתבאר לקמן (סעיף ז) דשעיר המשתלח היא כפרה על כל ישראל ומכפר על עשה ולא תעשה שאין בהן כרת ואפילו בלא עשו תשובה, אבל וידוי דוקא בעינן. ואפילו רק במה שהבהן הגדול לבד מתוודה עבד, שנאמר והתודה עליו את כל עונות בני ישראל. והרי בא וראה עד היכן גדול כח הוידוי ואפילו בוידוי דברים לבד בלא התשובה. אלא שמכל מקום דמיון החכמים הוא נפלא עד למאד, כי הרי זה ממקד טובל ומטהר עלמנו בטהרה גמורה והשרץ מחזיק בידו, והרי זה שני הפכים בנושא אחד. שמטהר עלמנו ועוד טומאתו בו. אלא שלפי זה הרי הדר דינא לומר אשר בוידוי הפה לבד אין בה שום ממקד, ואם כן מה זה אשר ליוותה לנו התורה בה ומה תועלת יס בה? אבל באמת לאמיתה לא כן הוא, כי כבר פנימיות גדול יס בדבר ורב וגדול התועלת למאד, והוא שהענין מתחלף כמו בין המזיד לשוגג. אשר באמת לענין הטומאה מה לי מזיד או שוגג, סוף כל סוף הרי הוא טמא. אלא שלענין רוב הפשע וגודל המרי נגדו יתברך ולענין קבלת העונש, כבר יס חילוק ומרחק גדול ביניהם עד למאד. וזה כיון שהתודה בפה הרי נתגלה נקודת רצונו האמיתי לעשות רצון השם, אלא שילדו הרע הוא דתקפיה ואניס ליה, והרי כל חטאיו ופשעיו לשוגג נחשב לו. וזו היא אמרם (יומא פו ב): גדולה תשובה שזדונות נעשין כשגגות. ועל זה נאמר (הושע יד ג): "קחו עמכם דברים... ארפא משובתיכם", והכונה אפילו דברים לבד*. זאת היא אמיתת כל הענין אשר בארנו. אבל עוד העמיקו והשכילו החכמים הקדושים גם בענין זה, ואמרו (יומא פו ב): כיון שאדם עבר עבירה וסנה נעשה לו כהיתר. כלומר, כיון שאחר שחלף ועבר עליו רוח טהרה מה להתחרט על פשעו בנקודה קטנה, הרי זה שוב תוקף שרירות לבבו הרע מתגבר עליו להיות שונה באולתו תמיד, שוב לא יהיה לו שום תקנה אף להחשב לו כשוגג. כי כבר יטח ראות לבבו מלהתראות לו העבירה לשום מרי, כי אם להיתר גמור יתראה לו עוד, לתוקף שרירות לבבו, ושוב לא יזכר ולא יפקד ולא יעלה על נקודת רצונו האמיתי שום נדנד חרטה, אף על נקודה קטנה ואף להתודות בפה, כי איננו רואה שום עבירה בידו, והרי נשארים בידו כל עונותיו ופשעיו לזדונות ומרי גדול.

* שם בגמרא נאמר: "אמר ריש לקיש: גדולה תשובה, שזדונות נעשות לו כשגגות, שנאמר (הושע יד ב): שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך", והמחבר דורש כאן את המשך הפסוק שם.

מנחת עני

הגה הארכתני בזה, להתעורר על רוב וגודל מלות וידוי הפה אשר ליונו בה יתברך באמרו והתודו. והיא מן המלות התדירות הראויות בכל עת ובכל זמן. וכבר נאמר בה (דברים ל יא-יד): "כי המלה הזאת... לא נפלת היא" וגומר, "כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך [ובלבבך לעשות]". ואמרו בזה בפירוש: בפיך זו וידוי. לפיכך מהראוי על כל איש מישראל להיות שגור הידוי בפיו למאד ולומר בכל עת: "אנא השם חטאתי עויתי פשעתי לפניך, עברתי על אזהרותיך ולא שמרתי מצותיך. ואתה, אל רחום וחנון, על כולם סלח ומחל וכפר לי כי אל טוב וסלח אתה". או לומר בכל לשון וענין שירצה. ואם מרגיש בעלמו העון אשר עשה, יראה לפרוט בפיו: כזאת וכזאת עשיתי, שנאמר (במדבר ה ז): "והתודו את חטאתם אשר עשו". וכאשר ירגיל עלמו בכזה, הרי שבר מלה מלה (אבות ד ב), ובהתעורר לבדו על נקודה קטנה והוא וידוי הפה בלבד אף [אם] לבדו אין שלם עמו, הנה יערה עליו רוח טהרה ויהיה לו עזר אלהי לשבור את תוקף קשיות לבדו, ויזכה לתשובה גמורה בלב שלם להתחרט בתום לבדו על כל פשעיו אשר עשה, ויקיים בפיך זו וידוי, ובלבדך זו תשובה, ואז יהיה (יומא פו ב): גדולה תשובה שזדונות נעשין בזכויות. וכבר הובא בילקוט (שמעוני, בלק, רמז תשסה) מאמר הקדושים חז"ל: "ויאמר בלעם אל מלאך ה' חטאתי. להודיע שהוא רשע ערום. ידע שאין עומד בפני פורענות אלא תשובה, שכל מי שחוטא ואומר חטאתי אין רשות למלאך ליגע בו". עכ"ל.

ועוד יאמר לנו מזה ענין גדול, בענין הידוי של החולים אשר נטו למות, אשר ראוי לכל ירא וחרד להסתדל בכל השתדלות ולראות שיתודה החולה קודם מיתתו, ואפילו לאותן אשר היו בעלי תאוות גדולות והלכו אחר שרירות לבם כל ימי חייהם, ובודאי לא יניד לבדם לשום חרטה, מכל מקום עוד יותר ויותר מהראוי לזכות להם שיתודו על כל פנים בפה קודם מיתתם, וזכות גדול לאותן המזכים. וכבר ימנא מבעלי תאוות גדולים אשר כל ימיהם הלכו רק אחרי שרירות לבם ותקפם ירם הרע עד למאד והמה מפושעי ישראל בגופן, ואף לאחר שחלו ונטו למות אינם מעוררים עלמם לשום איזה וידוי וחרטה, כי כבר אטמה לבדם ולבב אבן להם, ונהגו היראים והחרדים להסתדל בכל ההשתדלות ולכוף אותם בדברים ובכל תחבולות האפשרי כדי שיתודו. והגה ראיתי לכמה מבעלי תורה משחקים על אותן המשתדלים, לאמר: מה בלע להם בזאת הידוי שיתודו בפה והנה לבם כל עמם כלל ולא יעלה על לבדם שום חרטה כלל. אבל באמת טח ראות עיניהם של בעלי התורה האלו מלראות את אשר אמרו החכמים הקדושים בפה מלא: כופין אותו עד שיאמר רוצה אני, ואין אתם חכמת התורה להשכיל בינה כוונת דבריהם. ולו חכמו ישכילו את